

Forschungen zu Mensch und Umwelt im Odergebiet in ur- und frühge- schichtlicher Zeit

VON

EIKE GRINGMUTH-DALLMER UND LECH LECIEJEWICZ (HERAUSGEBER)

VERLAG PHILIPP VON ZABERN · MAINZ AM RHEIN · 2002

Inhaltsverzeichnis

VORWORT – WSTĘP (E. Gringmuth-Dallmer/L. Leciejewicz)	V	3.3.1 Die Ausgrabungen in Schwennenz, Lkr. Uecker-Randow	87
1 VORAUSSETZUNGEN UND GRUNDLAGEN DER UNTERSUCHUNGEN	1	3.3.2 Die Ausgrabungen in Lebehn, Lkr. Uecker-Randow	92
1.1 Zu den Anfängen der Ur- und Frühgeschichts- forschung im Odergebiet (A. Leube)	1	3.3.3 Glasow, Lkr. Uecker-Randow	96
1.2 Konzeptionelle Voraussetzungen des Projektes (E. Gringmuth-Dallmer)	6	3.3.3.1 Die archäologischen Untersuchungen	96
1.3 Zur Methodologie der Erforschung von Fluß- und Seengebieten (S. Kurnatowski/K. Tobolski)	8	3.3.3.2 Die bodenkundlich-landschafts- ökologischen Untersuchungen	100
1.4 Untersuchungen zur Repräsentanz des archäolo- gischen Quellenmaterials aufgrund der Beobach- tungen an Gastrassen (D. Warnke)	16	3.3.4 Die Beziehungen zwischen Besiedlung und naturräumlichen Verhältnissen im Raum Schwennenz/Lebehn/Glasow	107
2 DAS ARBEITSGEBIET, SEINE ENTSTEHUNG UND ENTWICKLUNG	21	3.4 Der mehrperiodige Fundplatz in Passow, Lkr. Uckermark (F. Brose/E. Kirsch/E. Schultze)	115
2.1 Geologie und Entwicklung des Flußsystems (F. Brose)	21	3.4.1. Die regionalgeologische Einordnung der Ausgrabung in Passow 1998	115
2.2 Zur Klimaentwicklung (F. Brose/K.-U. Heußner)	27	3.4.2. Die archäologischen Untersuchungen	117
2.3 Zur holozänen und pleistozänen Vegetations- geschichte im westlichen unteren Odergebiet (S. Jahns/Ch. Herking)	33	3.5 Die neolithische Siedlung bei Klessin, Lkr. Märkisch-Oderland (E. Kirsch/M. Ullrich)	123
2.4 Faunengeschichte (N. Benecke/D. Makowiecki)	49	3.6 Die Neuenhagener Oderinsel, Lkr. Märkisch- Oderland (F. Brose/E. Gringmuth-Dallmer/ Th. Schatz/E. Schultze/B. Suhr/M. Zabel)	129
2.5 Die Entwicklung der Böden im unteren Oderraum (H.-R. Bork/R. Schmidt)	54	3.6.1 Die archäologischen Untersuchungen in Neuenhagen	129
3 UNTERSUCHUNGEN IN AUSGEWÄHLTEN SIEDLUNGSKAMMERN UND EINZELGRABUNGEN	63	3.6.2 Die geologischen Untersuchungen	134
3.1 Die “Wojnowo-Region“ – das Jäger-Sammler- Paradies (M. Kobusiewicz)	63	3.6.3 Die bodenkundlich-landschaftsökologischen Untersuchungen	138
3.2 Die ur- und frühgeschichtliche Besiedlung an der Wodra (G. Domański)	68	3.6.4 Zusammenfassende Bemerkungen zur Grabung Neuenhagen	142
3.3 Der Raum Schwennenz/Lebehn/Glasow im süd- östlichen Vorpommern (H. Behm/E. Gringmuth- Dallmer/M. Fiedler/W. Künnemann/Th. Schatz/ E. Schultze/B. Suhr/M. Ullrich/R. Vergin)	86	3.6.5 Die Beziehungen zwischen urgeschichtlicher Besiedlung und naturräumlichen Verhältnissen auf der Neuenhagener Oderinsel	143
		3.7 Das Süduckermarkische Becken (A. Leube/L. Schulte/J. Schuster)	151
		3.7.1 Die kaiser- und frühvölkerwanderungs- zeitliche Siedlung von Herzsprung, Lkr. Uckermark	151
		3.7.2 Das Gebiet zwischen Werbellin- und Par- steiner See, Wolletz-See und dem Eberswalder Urstromtal vom Spätpaläolithikum bis zur Völkerwanderungszeit	155

3.9 Pra- i wczesnodziejowe stanowiska w dolinie Odry (R. Schulz)	183	5 SYNTETYCZNE UJĘCIE POSZCZEGÓLNYCH ZAKRESÓW RELACJI CZŁOWIEK-ŚRODOWISKO	319
3.10 Otoczenie grodu lubuskiego w czasach pra- i wczesnodziejowych (U. Fiedler)	193	5.1 Zdobywanie pożywienia (N. Benecke/H.-R. Bork/E. Gringmuth-Dallmer/D. Makowiecki/R. Neef)	319
3.11 Wczesnomiejski ośrodek w Wolinie i jego zaplecze (W. Filipowiak)	201	5.1.1 Uprawa ziemi i zbieractwo	319
3.12 Wczesne miasto Szczecin (W. Łosiński/M. Dworaczyk/A.B. Kowalska)	207	5.1.2 Poprawa urodzajności gleby dzięki ingerencjom antropogenicznym	334
3.13. Środowisko i rozwój osadniczy średniowiecznego Kołobrzegu (M. Rębkowski)	217	5.1.3 Hodowla zwierząt, łowiectwo, rybołówstwo i gospodarka zbieracka	337
3.14 Wczesnośredniowieczny gród „Bitom” (S. Moździoch)	227	5.2 Produkcja rzemieślnicza (C. Derrix/K. Rassmann/J. Schneeweiß)	351
4 REGIONALNE BADANIA PRZEKROJOWE	243	5.2.1 Krzemień i najwcześniejszy brąz – późny neolit i wczesna epoka brązu na obszarze ujścia Odry	351
4.1 Paleolit i mezolit w dorzeczu Odry (B. Gramsch/M. Kobusiewicz)	243	5.2.2 Najwcześniejsze żelazo nad Odrą	359
4.1.1 Późny paleolit i mezolit wschodniej części niecki odrzańskiej	243	5.2.3 Hutnictwo żelaza w zachodniej części Nadodrza	363
4.1.2 Paleolit i mezolit w dorzeczu Odry – część zachodnia	248	5.3 Wzajemne relacje między działalnością człowieka a warunkami przyrodniczymi (H.-R. Bork/F. Brose/Ch. Herking/K.-U. Heußner/S. Jahns)	373
4.2 Neolit w dorzeczu Odry (A. Kulczycka-Leciejewiczowa/G. Wetzel)	257	5.3.1 Wpływ człowieka na wegetację w zachodniej części Nadodrza w świetle analiz pyłkowych	373
4.2.1 Neolit w polskiej części dorzecza Odry	257	5.3.2 Bilans wodny a wykorzystanie terenu ...	381
4.2.2 Nowe ustalenia dotyczące neolitu na zachód od Odry i Nysy	263	5.3.3 Rozwój osadnictwa a zapotrzebowanie na drewno	384
4.3 Wschodnia część dorzecza Odry w epoce brązu i wczesnej epoce żelaza – kultury i osadnictwo (B. Gediga/A. Mierzwiński)	270	6 CZŁOWIEK A ŚRODOWISKO NAD ODRĄ W CZASACH PRA- I WCZESNODZIEJOWYCH – PRÓBA PODSUMOWANIA (E. Gringmuth-Dallmer)	
4.4 Okres przedrzymski epoki żelaza (J. Lewczuk, B. Suhr)	277	Rozdział po niemiecku	391
4.4.1 Dynamika osadnictwa w okresie przedrzymskim na wschód od Odry	277	Rozdział po polsku	417
4.4.2 Osadnictwo i gospodarka starszego okresu przedrzymskiego między Pianą, Odrą i Barnim	283	Rozdział po angielsku	437
4.5 Okres wpływów rzymskich na Nadodrzu (G. Domański/A. Leube/E. Schultze)	295	SPISY I INDEKSY	457
4.6 Wczesne średniowiecze Nadodrza (E. Gringmuth-Dallmer/L. Leciejewicz)	304	Indeks skrótów	457
4.7 Średniowieczne osadnictwo Marchii Wkrzańskiej (K. Kirsch)	313	Spis nazw miejscowych	457
		Spis ilustracji	464
		Wykaz autorów	466